

Seria Policy Brief cuprinde texte bazate pe surse publice. Opiniile exprimate reprezintă punctele de vedere ale autorilor.

Proiecții și acțiuni în politica externă românească
(sfârșitul anilor '60-începutul anilor '70)

dr. Mioara ANTON

cercetător științific, Direcția Furnizare de Expertiză,
Departamentul Editare Documente Diplomatice

Asupra politicii externe a regimului Ceaușescu din a doua parte a anilor '60-începutul anilor '70 și, în special asupra relațiilor sale cu Uniunea Sovietică, cele mai multe dintre interpretări pendulează între ideea independenței și cea a autonomiei. Fără îndoială că actele acestei politici au fost determinate de o conjunctură favorizantă¹, însă, în același timp, nu poate fi exclusă și prezența unor anumite strategii politice și economice, care au determinat luarea unor decizii diferite de cele ale Uniunii Sovietice. Rațiunile acestor strategii își au originea în evoluția regimului. La mijlocul anilor '60, partidul comunist din România, consolidat și eliberat de presiunea prezenței sovietice, prin retragerea trupelor în 1958, începea să-și afirme propria sa identitate. Procesul de legitimare ar fi fost deplin atunci când s-ar fi obținut și o recunoaștere internațională, iar rolul jucat de SUA în acest complicat joc nu era neglijabil. Raymond Garthoff, consilier în cadrul Departamentului de Stat pentru problemele SALT² și fost ambasador în Bulgaria, consemna în memoriile sale că SUA au proiectat strategii de influențare a statelor comuniste considerate a fi mai liberale (exemplul Poloniei) sau mai independente (cazul României)³. În sprijinul acestei

¹ Amintim în acest context o serie de evenimente care au influențat cursul războiului rece: schimbarea de la nivelul *leadership*-ului sovietic, deschiderea către Occident, schimbarea atitudinii SUA față de țările din blocul comunist, evoluția Chine, războiul din Vietnam și, nu în ultimul rând, evoluția relațiilor sovieto-americane.

² SALT (Strategic Arms Limitations Talks).

³ Raymond L. Garthoff, *A Journey through the Cold War. A Memoir of Containment and Coexistence*, Washington, 2001, p. 22; Mioara Anton, *Diversitate în unitate. Percepții americane asupra blocului comunist. 1962*, în „Arhivele Totalitarismului“, nr. 3-4/2004, pp. 211-223.

afirmații poate fi amintită și declarația președintelui american John F. Kennedy care susținea, încă din iunie 1960, ideea folosirii unor „instrumente mai flexibile și mai realiste pentru Europa de Est“, cu scopul de a reduce dependența economică și ideologică față de Rusia Sovietică. Există convingerea la nivelul administrației americane că influențarea economică a regimurilor comuniste ar fi condus la slăbirea controlului Uniunii Sovietice asupra acestora. SUA erau interesate de dezvoltarea relațiilor cu statele aflate în sfera de influență sovietică, dar ele erau condiționate de doi factori: poziția dominantă a Moscovei în regiune și improbabilitatea răsturnării de la putere a regimurilor comuniste.

În aceeași perioadă, William R. Tyler, asistent al secretarului de Stat pentru problemele europene, semnala că destalinizarea avusese efecte „nesigure“ asupra anumitor state comuniste care nu doreau abandonarea metodelor staliniste de conducere (cazul Albaniei, precum și cel românesc). În opinia sa, politica lui N.S. Hrușciov duse la crearea unei diversități „în formă și instituții“, teroarea și coerciția rămânând problemele nerezolvate ale destalinizării. Dar cu toate acestea, ele nu împiedicau dezvoltarea relațiilor economice. Țările din Europa Central-Răsăriteană puteau deveni importante piețe pentru desfacerea unor bunuri industriale și de larg consum. Retehnologizarea industriilor prin achiziționarea de echipamente occidentale era o necesitate nu numai pentru economiile statelor comuniste, ci și pentru Uniunea Sovietică, care la rândul ei s-a arătat interesată de lărgirea schimburilor comerciale cu statele vestice, în special cu SUA⁴.

Pentru perioada analizată, agenda politicii externe a regimului Ceaușescu s-a axat pe două coordonate: menținerea autonomiei în cadrul blocului comunist și individualizarea prin formularea unui program propriu pentru Conferința pentru Securitate și Cooperare Europeană (CSCE). În ceea ce privește prima dimensiune pot fi amintite opoziția constantă față de eforturile integratoare ale Moscovei în cadrul Tratatului de la Varșovia, dar și adoptarea unui curs de politică externă care a accentuat statutul distinct al României în interiorul blocului comunist (încheierea

⁴ Creșterii economice din anii '50-'60, i-a urmat o perioadă de stagnare (determinată de reforme haotice impuse în timpul guvernelor Hrușciov), care a culminat, la mijlocul anilor '70 cu un declin generalizat. Dezechilibrele s-au accentuat ca urmare a voinței conducerii sovietice de a atinge paritatea strategică, măsură care s-a tradus prin creșterea disproporționată a cheltuielilor militare în raport cu cele necesare pentru retehnologizarea industriei.

relațiilor cu Germania Federală, opoziția din timpul războiului de șase zile, intermedierea reconcilierii chino-americane, dar mai ales refuzul de a participa, alături de celelalte state membre ale Tratatului de la Varșovia, la invadarea Cehoslovaciei din august 1968).

Anul 1967 s-a deschis cu un act care a singularizat România în interiorul blocului comunist: încheierea relațiilor diplomatice cu Republica Federală a Germaniei (31 ianuarie). Fără îndoială că un asemenea gest aducea României comuniste un important capital de imagine. Potrivit analiștilor vest-germani, România era singura țară răsăriteană care proiectase o politică externă serioasă și inteligentă⁵. Probabil că aceleași rațiuni stăteau și la baza calificării lui N. Ceaușescu, în 1966, de către „The Economist” drept un „de Gaulle al Estului Europei”⁶. Reacțiile negative nu au întârziat să apară. Unul dintre cei mai vehemenți critici ai politicii guvernului de la București fiind RD Germania, care intenționa să aducă în discuția conferinței miniștrilor de Externe din statele participante la Tratatul de la Varșovia „poziția neprincipială” a liderilor români. Preconizată să se desfășoare, la Berlin, la 7 februarie 1967, conferința era o bună ocazie pentru a se sancționa ieșirea din rând a conducerii de la București. Criticile est-germane l-au determinat pe Nicolae Ceaușescu să decline, inițial, participarea delegației române la conferință. Ceaușescu a ținut să se asigure, în cadrul unei convorbiri telefonice cu premierul sovietic A.N. Kosîghin, că politica externă românească nu va face obiectul criticilor partenerilor de alianță.

Refuzului de participa la Conferința de la Karlovy Vary (24-26 aprilie)⁷ și de a condamna acțiunea scizionistă a Chinei, li s-a adăugat atitudinea oscilantă din timpul războiului de șase zile. Izbucnirea crizei din Orientul Apropiat a reprezentat o altă provocare pentru conducerea de la București. Încă de la începutul crizei, guvernele

⁵Polonia era considerată duplicitară, Cehoslovacia încrâncenată, Bulgaria interesantă, iar URSS convențională. Albania și Ungaria erau considerate „cantități neglijabile”. Claudiu Mihail Florian, *Preliminariile stabilirii relațiilor diplomatice între România și RFG, în Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*, coord. Mioara Anton, Florin Anghel, Cosmin Popa, București, Editura Curtea Veche, p. 395.

⁶Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945*, London, 2005, p. 431.

⁷ Conferința fusese convocată la inițiativa Uniunii Sovietice pentru analizarea condițiilor prin care putea fi asigurată securitatea europeană. Prin refuzul de a participa, conducerea de la București dorea să evite o situație asemănătoare celei din 1948, când Iugoslavia fusese exclusă din blocul comunist. Acțiunile Chinei urmau să fie criticate, guvernul de la București nedorind să fie asociat unui astfel de gest. Opoziția față de Uniunea Sovietică situa cele două guverne român și chinez pe o platformă comună. Implicarea conducerii de la București în complicatul proces al medierii chino-americane făcea imposibilă asocierea sa unui demers de condamnare.

statelor comuniste au fost informate asupra evoluției conflictului. Era și cazul ambasadorului sovietic la București, A.V. Basov, care la 6 iunie 1967, informa în cadrul unei reuniuni la sediul Ministerului de Externe român că guvernul sovietic își exprima dezacordul față de declarația ministrului de Externe israelian, Abba Eban, care anunțase că țara sa nu mai era dispusă să aștepte o decizie a marilor puteri în problemele Orientului Mijlociu. În opinia ministrului israelian lipsa de acțiune comporta un pericol nu mai puțin grav decât acțiunea. Declarație contestată de guvernul sovietic care prin vocea ministrului de Externe, A.A. Gromâko, avertiza că războiul urma să aibă consecințe nefaste asupra viitorului statului israelian. În cursul informării, ambasadorul sovietic la București a insistat asupra condamnării agresiunii și recunoașterii ca agresor a Israelului.

În aceeași zi, ambasadorul român la Moscova, Teodor Marinescu, era convocat de L. Brejnev pentru a discuta două probleme extrem de importante ale agendei războiului rece: criza din Orientul Mijlociu și războiul din Vietnam. În cursul convorbirii, Brejnev a amintit că în urma unei discuții telefonice cu Nicolae Ceaușescu acesta declarase că Bucureștiul avea o evaluare diferită și ușor nuanțată asupra implicațiilor conflictului: „Firește că este treaba fiecărui partid să acționeze cum crede de cuviință, dar această deosebire de păreri nu trebuie să ne facă să ne certăm, că creze între noi o poziție neclară“. Potrivit liderului sovietic, în problemele de politică externă, blocul comunist ar fi trebuit să prezinte o singură opinie.

Conducerea sovietică a convocat o întâlnire a membrilor blocului comunist pentru analizarea situației din Orientul Mijlociu. Delegația română s-a deplasat la Moscova, la 9 iunie 1967. În cursul întâlnirii, Brejnev a insistat asupra eforturilor diplomației sovietice de a-l tempera pe Nasser, dar și asupra situației militare dezastruoase pentru Egipt. În consecință, era nevoie ca statele comuniste să-și manifeste susținerea comună față de Nasser și să condamne agresiunea israeliană. Ceaușescu a refuzat să se alăture demersului comun, deoarece nu-i erau clare motivele dezastrului militar și nici rațiunile insistențelor sovietice: „Gomulka și alții au insistat să ne arate că aceasta se datorește faptului că sunt mulți analfabeți în armata RAU-ului. Jean (I.Gh. Maurer), care nu e chiar așa de disciplinat ca să asculte totul, zice se

pare că chiar și în Comitetul Consultativ (al Pactului de la Varșovia) sunt analfabeți politici”⁸.

România nu numai că a refuzat să semneze declarația comună, dar a elaborat un alt document în care evita să numească agresorul și nu promitea sprijin țărilor arabe pentru a se interveni împotriva Israelului. Potrivit oficialilor români, declarația de la Moscova nu reprezenta o evaluare corectă a evenimentelor, încurajând agresiunea statelor arabe împotriva Israelului: „România nu poate să-și pună semnătura pe această declarație numai de dragul unității. Unitate și prietenie nu înseamnă să faci concesii unei poziții nejuste”. Refuzul României era cu atât mai greu de explicat de vreme ce până și Iugoslavia se alăturase poziției sovietice⁹. Ceaușescu era convins că războiul se produsese ca urmare a incapacității Uniunii Sovietice de a gestiona situația din Orientul Mijlociu. În consecință, decizia de a rupe relațiile diplomatice cu Israelul era una greșită, iar România nu dorea să fie asociată unui asemenea gest.

Care au fost însă rațiunile refuzului delegației României de a semna declarația de la Moscova din 9 iunie 1967? Pot fi avansate două ipoteze: pe de o parte, printr-un astfel de gest, România își sporea capitalul de imagine și putea spera să obțină o serie de avantaje în planul relațiilor internaționale; iar pe de altă parte, își normaliza relațiile cu Israelul. Chiar dacă România fusese printre primele state care recunoscuse statul Israel și încheiase relații diplomatice cu acesta, politica antisemită declanșată de Stalin la sfârșitul anilor '40 s-a repercutat și asupra situației comunității evreiești din România. Refuzul de a permite emigrarea, politica discriminatorie a liderilor partidului, procesele sioniste au înghețat relațiile dintre cele două state. Criza era o bună ocazie pentru relansarea acestora și pentru declanșarea de noi acțiuni diplomatice.

În ceea ce privește prima dimensiune, aceea a exercițiului de imagine, rezultatele au fost mai mult decât mulțumitoare. Potrivit lui Mircea Malița, SUA anunțau „noi gesturi de bunăvoință” față de România, intenționând să o folosească în

⁸Apud Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu-Brejnev, 1965-1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 104.

⁹Potrivit evaluărilor diplomaților români, atitudinea lui Tito se explica din cel puțin două considerente: pe de o parte, Iugoslavia, prin politica sa de nealiniere, devenise o sprijinitoare a țărilor arabe (în special a președintelui Nasser), iar pe de altă parte, interesele regionale sovietice, judecate din perspectiva unei noi apropiieri sovieto-iugoslave. Această a doua dimensiune era însă contraproductivă pentru iugoslavi care, ulterior, și-au nuanțat poziția față de criza din Orientul Mijlociu.

negocierile pentru încheierea păcii în Vietnam. Ministrul român de Externe, Corneliu Mănescu, considera că efectele pe termen lung, mai ales cele economice, au fost benefice pentru România comunistă care reușise prin acest gest să se îndepărteze tot mai mult de sfera de control a CAER-ului¹⁰. Este și cazul vizitei lui I.Gh. Maurer în SUA, din iunie 1967. În cursul discuțiilor cu secretarul de Stat american, Dean Rusk¹¹, Maurer a insistat asupra interesului major pe care România îl avea pentru dezvoltarea schimburilor comerciale, subliniind că guvernul de la București era interesat de comerț și nu de ajutor¹².

La o lună de la declanșarea crizei, diplomații sovietici transmiteau că atitudinea României, mai mult de fațadă decât de conținut, nu făcuse altceva decât să deterioreze imaginea blocului comunist. „Poziția separatistă“ a României începuse să devină supărătoare. Unul dintre membrii Biroului Politic al PCUS, D.S. Polianski, afirma la 1 august 1967, că „pentru această poziție a voastră, mulți în Israel vă laudă, pentru că atunci când apar divergențe între țările socialiste, cercurile imperialiste le sesizează și caută să bage zânzanie“.

Fără îndoială că gestul guvernului de la București ridicase numeroase semne de întrebare. Raportul anual al ambasadei RSR la Moscova dezvăluia că la nivelul anului 1967, relațiile româno-sovietice se caracterizau printr-o stare de încordare. Responsabilitatea aparținea conducerii sovietice, care extinsese divergențele asupra relațiilor dintre cele două părți și încercase să păstreze o anumită stare de dependență, impunând acceptarea unor soluții cu care partea română nu putea fi de acord. Diplomații români denunțau politica de dictat și subordonare a Moscovei. Actele guvernului de la București nu au rămas nesancționate. Presiunile au fost atât de ordin economic (scăderea schimburilor din cadrul CAER, precum și nerespectarea unor acorduri aflate în derulare), cât și politic: „[...] Relațiile bilaterale au avut în 1967 un

¹⁰ *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Polirom, Iași, 2001, p. 171.

¹¹ Demersurile guvernului de la București nu erau o necunoscută pentru secretarul de Stat american, ele datând de la începutul anilor '60, când criza rachetelor a riscat să compromită acțiunile românești pentru achiziționarea de echipamente industriale. Corneliu Mănescu i-a declarat lui Dean Rusk, în octombrie 1963, că România, deși membră a Tratatului de la Varșovia, nu fusese consultată în vederea amplasării rachetelor nucleare în Cuba și, de asemenea, nu deținea armament nuclear pe teritoriul său.

¹² Exceptând anul 1968 când evenimentele din Cehoslovacia au obligat la o restrângere a acestor demersuri diplomatice, „ofensiva“ românească pentru achiziționarea de echipamente și tehnologii occidentale a continuat și în octombrie 1969, prin negocieri deschise la Londra de I.Gh. Maurer și Corneliu Mănescu. Oficialii români s-au arătat interesați de ridicarea restricțiilor comerciale, de obținerea unor credite și cooperarea în domeniul industrial, în special cel aeronautic. Cezar Stanciu, *op.cit.*, p. 208-209.

caracter oscilatoriu; partea sovietică a recurs la vechile practici și metode, din care n-au lipsit încercări de presiune economică și politică [...]“. Din perspectiva diplomației românești, în criza din Orientul Mijlociu, Uniunea Sovietică înregistrase un dublu eșec: atât militar, cât și politico-diplomatic. Singurul avantaj obținut de sovietici, dincolo de prezența în statele arabe, era prezența flotei lor în Marea Mediterană.

La sfârșitul anului 1967, guvernul de la București era în așteptarea unei clarificări a relațiilor cu Uniunea Sovietică. Nu existau indicii care să conducă către o detensionare. Dimpotrivă se aștepta ca presiunile să se intensifice. Și deși România dobândise în cadrul relațiilor internaționale un important capital de imagine, se vedea izolată și nesigură în interiorul blocului comunist. Marginalizarea sa, în ciuda unor acte de politică externă singulare, arată în realitate faptul că Moscova dispunea de suficiente pârghii prin care își putea controla sateliții. Chiar dacă echipa de la București își crease un reflex în a afirma principiile unei politici independente și suverane, în realitate era încă foarte puternic legată de Moscova. Raportul indică o anumită stare de anxietate în evaluarea relațiilor bilaterale, regimul de la București fiind preocupat atât de propria sa imagine, cât și de menținerea unui *modus vivendi* în relațiile cu Moscova¹³.

Crizele războiului rece, față de care diplomația Bucureștiului devenise foarte interesată, dar, totodată, și foarte implicată, s-au derulat în paralel cu procesul complicat și greoi al organizării CSCE. Securitatea europeană a devenit de la mijlocul anilor '60 prioritară pentru România. Semnarea, în iulie 1966, la București, a *Declarației cu privire la întărirea păcii și securității în Europa*, a fost considerată un prim pas în derularea unui proces care avea să se încheie abia în 1975. Nu putem spune dacă, în iulie 1966, liderii PCR aveau deja schițat un program al securității europene. El se va contura, însă, treptat, pe măsură ce regimul de la București a devenit tot mai vizibil în planul relațiilor internaționale. România a insistat să-și elaboreze propriile proiecte, ceea ce a adus-o în opoziție cu celelalte state ale Tratatului de la Varșovia¹⁴.

¹³ Tony Judt, *op.cit.*, p. 431.

¹⁴A se vedea pentru mai multe informații memoriile fostului ambasador român la Helsinki, Valentin Lipatti, *În tranșeele Europei. Amintirile unui negociator*, București, Editura Militară, 1993.

Evenimentele din Cehoslovacia (august 1968), precum și formularea „doctrinei Brejnev“, au încetinit ritmul negocierilor pentru conferința general-europeană. Discuțiile au fost reluate în 1969, când statele membre ale Tratatului de la Varșovia au lansat un nou apel pentru convocarea conferinței general-europene. Din perspectiva diplomaților occidentali rațiunile acestui nou apel erau dictate în principal de „motivațiile tactice“ ale sovieticilor de a relua contactele cu Vestul, mai ales cele economice, rupte în urma intervenției din Cehoslovacia. Totodată, era evidentă dorința Moscovei de a întări relațiile din interiorul Pactului de la Varșovia prin cooptarea tuturor membrilor în semnarea Declarației de Praga, inclusiv a României care, la 8 februarie 1969, denunțase public „doctrina suveranității limitate“, considerând-o incompatibilă cu principiile marxism-leninismului¹⁵. Această „incompatibilitate“ i-a adus lui Ceaușescu unul dintre cele mai importante succese în planul politicii externe: vizita lui Nixon la București (primul președinte american care vizita România), în august 1969¹⁶.

La Praga, statele membre ale Tratatului de la Varșovia au propus desfășurarea conferinței europene în mai multe etape, în agendă fiind trecute două mari probleme: renunțarea la folosirea forței și amenințării cu forța, și extinderea relațiilor comerciale, economice și tehnico-științifice între toate statele europene. După primirea textului declarației, secretarul de stat Henry Kissinger considera că 1. din perspectivă americană orice înțelegere asupra problemelor europene era incompatibilă cu intervenția masivă în treburile interne ale altui stat și 2. nu se putea baza pe excluderea Germaniei Federale, care ar fi dus la subminarea procesului încă de la început¹⁷. În opinia ambasadorului român la Washington, Corneliu Bogdan, atitudinea SUA față de conferința securității europene era condiționată de interesele sale în NATO și de relațiile cu Uniunea Sovietică. Implicate în războiul din Vietnam și supuse unei

¹⁵ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relațiile româno-americe. 1940–1990*, Institutul European, Iași, 2002, p. 273.

¹⁶ Nixon a obținut acordul conducerii de la București pentru medierea relației cu China. Un loc aparte l-a ocupat și chestiunile economice. Vizita de răspuns a lui Nicolae Ceaușescu s-a produs un an mai târziu, în octombrie 1970, cu ocazia participării delegației României la cea de-a XXV-a sesiune a ONU.

¹⁷ Doc. nr. 1. *4 April 1969*. Memorandum for the President from Kissinger, *Soviet Initiative for a European Security Conference*, în *The Road to Helsinki. The Early Steps to CSCE*, Florence, Italy, 29-30 September 2003, eds. Hedwig Giusto, Mircea Munteanu, C. Ostermann

puternice presiuni din partea opiniei publice, administrația SUA nu era atrasă de problemele conferinței europene¹⁸.

Declarația de la Praga nu și-a atins obiectivele din cel puțin două motive: 1. intervenția sovietică în Cehoslovacia și prezența trupelor sovietice pe teritoriul acestui stat făceau puțin probabilă declanșarea unor negocieri între statele europene de pe poziții care se voiau egale și suverane; 2. negocierile sovieto-americane pentru limitarea armamentelor strategice au lăsat în plan secundar problemele conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. De aceea, termenul propus la Praga, pentru convocarea conferinței la începutul anului 1970, a părut tuturor cancelariilor occidentale nerealist.

Din 1970 conferința pentru securitate și cooperare a devenit una dintre temele predilecte ale întâlnirilor miniștrilor de Externe, a adjuncților acestora, precum și ale Comitetului Politic Consultativ. La Sofia, în ianuarie 1970, adjunctul ministrului Afacerilor Externe, Nicolae Ecobescu, propunea organizarea, la București, a unei reuniuni pregătitoare, la care să participe toate statele interesate, pentru a se discuta problemele organizatorice ale CSCE.

Din perspectivă americană, inițiativa guvernului de la București urmărea atingerea a două obiective: 1. antrenarea într-o reuniune pregătitoare a cât mai multor state europene și evitarea tratării problemelor securității europene de la bloc la bloc și 2. implicarea Uniunii Sovietice într-o serie de angajamente internaționale, care ar fi obligat-o să respecte principiile neintervenției în treburile interne ale altui stat. Insistențele românilor de a include prevederi referitoare la renunțarea folosirii forței sau amenințarea cu forța erau interpretate drept tentative pentru diminuarea presiunilor sovietice. Valentin Lipatti considera că, din perspectiva evenimentelor din Cehoslovacia, includerea acestei prevederi în documentele conferinței europene căpăta o importanță deosebită.

Reuniți la Budapesta, în iunie 1970, miniștrii Afacerilor Externe au elaborat un memorandum prin care solicitau pregătirea și convocarea CSCE, prin participarea tuturor statelor europene, inclusiv a RDG și RFG. Statele membre ale tratatului de la

¹⁸Doc. nr. 16 din Consfătuirea miniștrilor Afacerilor Externe ai statelor participante la Tratatul de la Varșovia (30-31 octombrie 1969) Praga, în *România și Tratatul de la Varșovia. Conferințele Miniștrilor Afacerilor Externe și ale adjuncților lor*, col. Documente Diplomatice Române. Seria a III-a, ed. Mioara Anton, Institutul Diplomatic Român, București, 2009.

Varșovia propuneau măsuri de renunțare la folosirea forței sau amenințarea cu forța în relațiile mutuale; lărgirea legăturilor comerciale, economice, tehnico-științifice și înființarea unui organism al Conferinței general-europene.

Semnarea tratatului de renunțare la forță dintre RFG și URSS, în august 1970, a dat un nou impuls diplomației statelor est-europene. Inițiativele României de a trata în afara limitelor stabilite de Tratatul de la Varșovia au atras din nou criticile sovieticilor. Unul dintre episoadele semnificative este cel al vizitei pe care Ceaușescu a realizat-o în China, Coreea de Nord, Vietnam și Mongolia în iunie 1971. Întâlnirea dintre N. Ceaușescu și A.N. Kosîghin, din timpul escalei de la Moscova, nu a decurs în termenii așteptați de liderul român. Premierul sovietic a acuzat că vizita delegației române în China a dus la intensificarea propagandei negative la adresa Uniunii Sovietice. În opinia sa Moscova nu avea nevoie de intermediari în relațiile ei cu Pekinul¹⁹. George Macovescu, prim-adjunct al ministrului Afacerilor Externe, consemna în jurnalul său că întâlnirea de pe aeroportul Vnukovo a demonstrat că politica României nu era pe placul Kremlinului. Anul 1971 înregistra un blocaj al discuțiilor privind organizarea CSCE. Țările Tratatului de la Varșovia urmau să-și armonizeze agenda diplomatică în funcție de evoluția relațiilor Est-Vest după semnarea Acordului cvadripartit asupra Berlinului occidental. Evenimentul avea să accelereze convocarea conferinței.

Deschisă la Helsinki, la 22 noiembrie 1972, conferința preliminară a securității europene a reprezentat un succes pentru diplomația sovietică. Acest prim rezultat l-a determinat pe Leonid Brejnev să declare în ianuarie 1973, miniștrilor de Externe ai Tratatului de la Varșovia, reuniți la Moscova, că „am putea întoarce lumea pe dos într-un singur an, noi, socialiștii”²⁰. Totodată, Brejnev a criticat acțiunile separate ale României, care dăduseră de înțeles occidentalilor că existau divergențe în cadrul Tratatului de la Varșovia. Catalogate drept „mărunțișuri“, Brejnev considera că amendamentele românești puteau să ducă la amânarea întregului proces. Ministrul Afacerilor Externe, George Macovescu, consemna în jurnalul său, că finalizarea Conferinței CSCE, în ciuda speranțelor avute de inițiatori, s-a consumat într-o

¹⁹ George Macovescu, Jurnal. 1952-1982, vol. I, București, Editura Dominor, 2006, p. 89.

²⁰ Doc. nr. 12 din Consfătuirea miniștrilor Afacerilor Externe ai țărilor participante la Tratatul de la Varșovia. 15-16 ianuarie 1973, Moscova, în *loc. cit.*.

atmosferă de dezinteres. Iritat de indiferența șefilor celorlalte delegații, Nicolae Ceaușescu a decis să părăsească capitala Finlandei imediat după terminarea festivităților.

Analiztii occidentali observau că motivațiile statelor din blocul comunist erau diferite pentru susținerea conferinței general-europene: pentru Uniunea Sovietică era important să își îmbunătățească relațiile cu țările occidentale pentru a avea acces la tehnologii, să își reglementeze raporturile cu China și să-și mențină zona de influență în Europa de Est. De cealaltă parte, statele membre ale Tratatului de la Varșovia vedeau în conferința europeană un mijloc de a-și promova interesele naționale, inclusiv dreptul de a decide în afacerile interne și externe. Succesele României nu treceau neobservate: guvernul de la București era primul dintre statele comuniste care semnase Acordul General pentru Tarife și Comerț (1971), aderase la Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional (1972), încheiase o serie de acorduri preferențiale cu Comunitatea Europeană (1973), iar, în 1975, obținea din partea guvernului american clauza națiunii celei mai favorizate. Dinamizarea politicii externe a fost rezultatul unui ambițios program de dezvoltare economică, destinat să atenueze dependența de Uniunea Sovietică. Schimbările survenite în economia mondială nu puteau să lase indiferentă conducerea de la București. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale occidentale obliga nu numai România, dar și celelalte state din blocul comunist (inclusiv URSS) să-și re tehnologizeze industriile și să renunțe la modelele de dezvoltare din anii 50. Impasul tehnologic în care se afla Estul nu putea fi depășit dacă nu erau extinse legăturilor comerciale în afara blocului. Acesta era motivul pentru care din 1971 a fost lansat un nou program intitulat „Programul multilateral”, care viza dezvoltarea integrată a economiilor socialiste. Demersurile românești nu erau așadar singulare, ele încadrându-se într-un curent mai larg, generat de cursul destinderii și de evoluțiile economiei mondiale.

Anii '70 au reprezentat o perioadă de deschidere pentru diplomația românească, însă ea a durat foarte puțin, iar cauza își are originea în evoluția liderului PCR. Tezele din iulie și revenirea la dogmatismul ideologic au avut consecințe deosebit de grave și pentru actele de politică externă. Înghețul ideologic a compromis fundamentele politicii externe, ducând în cele din urmă la izolarea în relațiile cu statele occidentale și la o deschidere fără precedent către cele din Lumea a Treia. Dacă

la sfârșitul deceniului șapte, România surprindea prin atitudinea sa în cadrul blocului comunist, după 1975, liderul de la București a pierdut tot mai mult din prestigiul său internațional, devenind prizonierul unei politici care nu s-a mai regăsit în realitățile deceniului opt.